

УДК 374.71:005.591.3 (477)

ІННА ФРИГА

ORCID: 0000-0002-6753-4862

(Хмельницький)

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ В УКРАЇНІ

У статті визначено актуальні проблеми освіти дорослих. Розроблені основні напрямки та рекомендації розвитку системи освіти дорослих в Україні та виокремленні принципи, які покладені в основу теорії навчання дорослих.

***Ключові слова:** неперервна освіта, навчання дорослих, освіта протягом життя, проблеми освіти дорослих, перспективи освіти дорослих, підвищення кваліфікації, самоосвіта.*

Постановка проблеми. Збільшення обсягу знань у різних галузях людської діяльності й постійне їх оновлення змінило парадигму навчання з «освіти на все життя» на «освіту впродовж життя». Сучасному фахівцю потрібно постійно оновлювати свою «базу» знань і вмінь, щоб не залишитися без роботи. Для цього потрібно займатися самоосвітою або проходити перепідготовку, спеціалізацію, підвищення кваліфікації тощо. Саме ці форми підвищення професійного рівня спеціалістів практикуються сьогодні в багатьох вищих навчальних закладах.

На сучасному етапі основою розвитку системи освіти дорослих є неперервна професійна освіта дорослих, яка сприяє швидкій адаптації людей до швидкоплинних умов праці, підвищуючи тим самим їх матеріальний та культурний рівень, стимулюючи розвиток культури та економіки країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій із проблеми. Сучасний рівень вивченості проблеми становлення та розвитку освіти дорослих можна прослідкувати за допомогою низки досліджень, що присвячені різним аспектам теорії і практики. Різноманітні аспекти навчання дорослої людини відображені у дослідженнях українських вчених: С.Я. Батишева, Н.М. Дем'яненко, Т.М. Десятова, І.А. Зязюна, В.С. Ледньова, І.Л. Лікарчук, В.І. Лугового, Н.Г. Ничкало, С.О. Сисоевої, Г.Г. Філіпчука та ін. Аналіз цих досліджень свідчить про те, що освіта дорослих в Україні – перспективний напрям у системі неперервної освіти. Саме тому українські вчені вважають, що завданням андрагогіки є опрацювання змісту, організаційних форм, методів і засобів навчання дорослих.

Метою даної статті є розкриття сутності основних напрямків розвитку освіти дорослих; визначення актуальних проблем освіти дорослих; розробка рекомендацій щодо розвитку системи освіти дорослих.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні, коли відбувається постійне оновлення технічного оснащення промисловості, суспільству необхідно вдосконалювати освіту і безперервно підвищувати кваліфікацію працівників різних галузей виробництва. Підвищення кваліфікації здійснюється у процесі навчання і самоосвіти дорослого населення, а також його донавчання та перенавчання у зв'язку з потребами науково-технічного прогресу.

Широкого розповсюдження набуло обговорення проблеми неперервної освіти [4]. Проблема неперервної освіти особливо актуальна в умовах сьогодення: як організаційний принцип побудови народної освіти в Україні, вона забезпечує можливість використання кожною людиною упродовж усього її життя різноманітних освітніх закладів і дозволяє їй раціонально поєднувати освіту з самоосвітою.

Як зазначається в аналітичній записці «Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика», проблематику безперервної освіти можна умовно розділити на дві основні сфери. Перша пов'язана з побудовою системи безперервної освіти як частини соціальної практики, друга – із процесом засвоєння людиною нового життєвого, соціального, професійного досвіду. Саме тому в другій половині 90-х років ХХ століття у сфері освіти дорослих було проголошено сполучення принципу безперервності освіти із принципом навчання впродовж життя і формуванням суспільства знань. Тим самим зроблена спроба закріпити у суспільній свідомості розуміння взаємної відповідальності суспільства, держави й особистості за розвиток освітніх процесів [3].

Освіта дорослих залишається також головною в Європейському порядку денному з початку століття, коли Лісабонською декларацією було визначено, що освіта – це ключовий ресурс розвитку. Європейська комісія опублікувала План дій в області освіти дорослих під назвою «Вчитися ніколи не пізно». Освіта дорослих як частина безперервного вчення займає міцні позиції на території ЄС [1, с. 10].

Сьогодні вищі навчальні заклади не можуть забезпечити свого випускника повним обсягом знань на все життя. Через декілька років потрібно поновлювати знання, щоб відповідати сучасним вимогам, адже у сучасному світі зростає великий потік інформації та новизни. Проведені за кордоном дослідження [2] свідчать, що навіть найвідоміші університети світу не вважають, що випускають дійсно освічених людей, чия освіта остаточно завершена. Вузи повинні випускати «схильних до навчання», тобто вони мають навчити студента вчитися – здобувати знання і прагнути до них.

Частіше за все дорослій людині доводиться виступати у ролі суб'єкта навчальної діяльності, спричиненої різними мотивами і цілями. Саме тому одним із шляхів неперервної освіти дорослих є самоосвіта.

Недостатня кількість висококваліфікованих кадрів є суттєвою проблемою для соціально-економічного розвитку нашої країни, адже дедалі поширюються проблеми застарілих знань працівників, зниження рівня підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів у низці галузей економіки, невідповідності якості і структури підготовки кадрів потребам економіки та очікуванням роботодавців, а також отриманої підготовки інтересам, нахилам та очікуванням самих випускників освітніх закладів тощо.

Відомо, що з набуттям життєвого досвіду змінюється ставлення до освіти й навчання. При цьому низький рівень освіти усвідомлюється як перешкода на шляху до досягнення високих результатів свого розвитку. Орієнтація дорослих людей на освіту змінюється з віком. Праця і освіта дуже часто виступають стимулами розвитку людини

Тому варто зазначити, що на сьогодні освіта дорослої людини є нагальною необхідністю, яка покликана не тільки гарантувати професійну зайнятість, а й забезпечити всебічний розвиток і самовдосконалення особистості.

Навчання дорослих розглядається як двобічна діяльність, що передбачає передачу й набуття знань, умінь, навичок, якостей і моральних цінностей [4, с. 11]. Будь-яка технологія навчання містить сукупність певних форм, методів, прийомів, засобів, що дозволяють досягти запланованих результатів. Технологія навчання дорослого учня організовується у формі спільної діяльності того, хто навчає і того, хто навчається, на всіх етапах їх проектування та впровадження. Виходячи з цього, С. Змейов виокремив основні андрагогічні принципи, які покладені в основу теорії навчання дорослих:

1. Пріоритет самостійного навчання. Самостійна діяльність тих, хто навчається, є основним видом навчальної роботи дорослих учнів і тлумачиться як самостійне здійснення організації процесу свого навчання, а не як самостійна робота як вид навчальної діяльності.

2. Принцип спільної діяльності передбачає спільну діяльність тих, хто навчається, з тими, хто навчає, а також з іншими учасниками щодо планування, реалізації, оцінювання і корекції процесу навчання.

3. Принцип опори на досвід того, хто навчається. Згідно з цим принципом життєвий досвід того, хто навчається, використовується як одне з джерел навчання самого учня і його товаришів.

4. Індивідуалізація навчання. Відповідно до цього принципу кожен, хто навчається, спільно з тим, хто навчає, а в деяких випадках і з іншими учнями, створює індивідуальну програму навчання, що орієнтована на конкретні освітні потреби і цілі навчання і враховує досвід, рівень підготовки, психофізіологічні, особливості того, хто навчається.

5. Системність навчання. Цей принцип передбачає дотримання відповідності цілей, змісту, форм, методів, засобів навчання і оцінювання результатів навчання.

6. Конкретність навчання. Відповідно до цього принципу навчання спрямоване на конкретні, життєво важливі для дорослого цілі, орієнтоване на виконання ним соціальних ролей або вдосконалення особистості, будується з урахуванням професійної, соціальної, побутової діяльності того, хто навчається, його просторових, часових, професійних, побутових факторів або умов.

7. Принцип актуалізації результатів навчання. Цей принцип передбачає невідкладне застосування на практиці набутих дорослим учнем знань, умінь, навичок, якостей.

8. Принцип елективності навчання передбачає надання тому, хто навчається, певної свободи вибору цілей, змісту, форм, методів, джерел, засобів, термінів, часу, місця навчання, оцінювання результатів навчання, а також тих, хто з ним навчається.

9. Принцип розвитку освітніх потреб. За цим принципом оцінювання результатів навчання здійснюється шляхом виявлення реального ступеня засвоєння навчального матеріалу і визначення тих матеріалів, без засвоєння яких не можливе досягнення поставленої мети навчання. Процес навчання також будується за цілями формування у тих, хто навчається, нових освітніх потреб, конкретизація яких здійснюється після досягнення певної цілі навчання.

10. Принцип усвідомленості навчання передбачає усвідомлення тим, хто навчається, і тим, хто навчає, всіх параметрів процесу навчання і своїх дій щодо організації процесу навчання [5].

Освіта дорослих має ґрунтуватися на засадах відкритості, саморозвитку на основі нових принципів, орієнтованих на соціально-економічні зміни у суспільстві, наявність відмінностей між навчальною і професійною діяльністю дорослих.

Навчання дорослих є найбільш мобільною сферою освіти. Для забезпечення оперативності змісту освіти дорослих вона повинна бути відкритою, а її організація повинна допускати практично неперервне коригування навчальних програм, планів. При цьому повинні враховуватися як важливі запити дорослих людей, їхні потреби, актуальність наукових знань, так і зміни, які відбуваються в соціально-економічній і політичній ситуації в країні. Специфіка освіти дорослих полягає, насамперед, у тому, що її контингентом є залучені в сферу зайнятості повнолітні громадяни. Звідси важливий методологічний принцип, якого необхідно дотримуватися у формуванні нормативно-правової бази: законодавство про освіту дорослих повинно регулювати відносини, пов'язані з професійною діяльністю, з різними сторонами життя людини, суспільства, держави.

У навчанні дорослих людей, як уже відмічалось, важливо враховувати особливості дорослих, зокрема, наявність у них сформованого життєвого досвіду. Для ефективності такого навчання, на думку О. Топоркової, андрагогам рекомендується дотримуватися таких правил [6]: 1) допомагати дорослим виявляти освітні потреби, використовувати вже набутий досвід і здобуті знання для їх подальшого навчання; 2) виявляти толерантність до можливих фізичних недоліків дорослих; 3) ознайомити слухачів з ефективними технологіями навчання і самонавчання, які допоможуть сформувати їм необхідні когнітивні вміння і навички як практичного, так і теоретичного характеру; 4) використовувати методи навчання, які посилюють відчуття власної гідності і розвивають інші людські якості;

5) створювати на заняттях комфортну психологічну атмосферу, що полягає у взаємодії андрагога і дорослої людини.

Однією з найбільш актуальних проблем освіти дорослих в Україні є проблема формування професійної культури майбутніх фахівців, їхньої конкурентоздатності, адаптації до сучасних умов та вимог ринку праці. Важливою умовою ефективної організації процесу навчання дорослих є створення сприятливої психологічної атмосфери навчання, яка характеризується, перш за все, взаємною повагою учасників процесу навчання, доброзичливими відносинами між ними, взаємодопомогою та співпрацею. При навчанні дорослих важливо: відмова від критики і покарань учасників процесу навчання, забезпечення умов для вільного висловлення думок; повага до життєвих позицій. Дорослі можуть навчатися через досвід; через спостереження; шляхом активного експериментування.

Варто сказати, що післядипломна освіта повинна розглядатися як одна із пріоритетних у державі, оскільки вона безпосередньо пов'язана з перспективами економічного розвитку та соціальної стабільності суспільства.

Висновки. Отже, освіту дорослих можна визначити як сферу освітніх послуг для осіб, віднесених до дорослих, які навчаються. Саме розвиток цієї сфери освіти привів до значних змін сучасної освіти, благодійно вплинув на розвиток формальної, традиційної освіти і привів до появи нових форм і видів навчання людей у різному віці. Розвиток дорослих поставив перед ученими, які займаються проблемами освіти, нові питання й проблеми, змусив переглянути деякі погляди на сам процес навчання та на освітню справу.

Зважаючи на важливість людського чинника у становленні й розвитку освіти дорослих в Україні, проблема ролі держави та її впливу на цей процес потребує більш глибокого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Европейское образование взрослых за пределами ЕС [Текст] / пер. с англ. Ольги Вербовой. – Мн.: Прописки, 2010. – 214 с.
2. Кумбс Ф. Кризис образования в современном мире / Ф. Кумбс. — М., 1970.
3. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика. Аналітична записка.
4. Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми. — Чернівці, 1996.
5. Сорочан Т.М. Розвиток професіоналізму педагогічних працівників у системі післядипломної педагогічної освіти на андрагогічних засадах [Електронний ресурс] / Т.М. Сорочан, О.М. Рудіна. – Режим доступу: http://www.loippro.lg.ua/conf_rozv_prof.doc.
6. Топоркова О.В. Дополнительное образование: тенденции развития во второй половине XX века в Великобритании / О.В. Топоркова, А.М. Митина // Новые образовательные системы и технологии обучения в вузе: межвуз. сб. науч. тр. – Волгоград: Политехник, 2000. – Вып. 6-4-2. – С. 15-20.
7. Ушинский К. Воскресные школы. Письмо в провинцию.-СПб.,1861. – 2
8. Фольварочний І.В. Історико-педагогічна інтерпретація андрагогічних ідей / І.В. Фольварочний // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. – Вип. LIII. Ч. 3 /// за заг. ред. проф. В.І. Сипченка. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С. 123 – 130.
9. Фольварочний І.В. Освіта дорослих як основа державно-громадського розвитку суспільства / І.В. Фольварочний // Гуманітарний вісник ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» : Збірник наукових праць. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – Вип. 18. – С. 231 – 235.

REFERENCES

1. Evropeiskoe obrazovanye vzroslykh za predelamy ES [Tekst] / per. s anhl. Olhy Verbovoi. – Мн.: Propyley, 2010. – 214 s.
2. Kumbs F. Kryzys obrazovaniya v sovremennom myre / F. Kumbs. — М., 1970.
3. Osvita protiahom zhyttia: svitovyi dosvid i ukrainska praktyka. Analitychna zapyska.
4. Systema neperervnoi osvity: zdobutky, poshuky, problemy. — Chernivtsi, 1996.

5. Sorochan T.M. Rozvytok profesionalizmu pedahohichnykh pratsivnykiv u systemi pisliadyplomnoi pedahohichnoi osvity na andrahohichnykh zasadakh [Elektronnyi resurs] / T.M. Sorochan, O.M. Rudina. – Rezhym dostupu: http://www.loippo.lg.ua/conf_rozv_prof.doc.

6. Toporkova O.V. Dopolnytelnoe obrazovanye: tendentsyy razvytyia vo vtoroi polovyne KhKh veka v Velykobrytany / O.V Toporkova, A.M. Mytyna // Новые образовательные системы у технологий обучения в вузе: mezhvuz. sb. nauch. tr. – Volhohrad: Polytekhnyk, 2000. – Выр. 6-4-2. – S. 15-20.

7. Ushynskiy K. Voskresnye shkoly. Pismo v provyntsyyu.-SPb.,1861. – 2

8. Folvarochnyi I.V. Istoryko-pedahohichna interpretatsiia andrahohichnykh idei / I.V. Folvarochnyi // Humanizatsiia navchalno-vykhovnoho protsesu : zbirnyk naukovykh prats. – Vyp. LII. Ch. 3 /// za zah. red.. prof. V.I. Sypchenka. – Slov'iansk : SDPU, 2010. – S. 123 – 130.

9. Folvarochnyi I.V. Osvita doroslykh yak osnova derzhavno-hromadskoho rozvytku suspilstva / I.V. Folvarochnyi // Humanitarnyi visnyk DVNZ «Pereiaslav-Khmelnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Hryhoriia Skovorody» : Zbirnyk naukovykh prats. – Pereiaslav-Khmelnytskyi, 2009. – Vyp. 18. – S. 231 – 235.

INNA FRYHA

PROBLEMS AND PROSPECTS OF THE DEVELOPMENT OF ADULT EDUCATION IN UKRAINE

The article defines the urgent problems of adult education. The main directions and recommendations for the development of the adult education system in Ukraine have been developed and the principles laid down as the basis for adult learning theory have been developed.

At the present stage, the basis for the development of the adult education system is the continuous vocational education of adults, which promotes rapid adaptation of people to fast-moving working conditions, thus increasing their material and cultural level, stimulating the development of the culture and economy of the country as a whole.

Today, when there is a constant renewal of the technical equipment of industry, society needs to improve education and continuously improve the skills of workers of various industries.

The problem of life long learning and continuing education is particularly relevant in today's world: as an organizational principle of building public education in Ukraine, it provides the opportunity for every person to use all kinds of educational institutions throughout his life and allows him to combine education with self-education rationally.

Today, higher education institutions can not provide their graduate with a full knowledge of life. In a few years it is necessary to renew knowledge to meet modern requirements, as in the modern world a large stream of information and novelty grows.

Most often an adult has to act as a subject of educational activity, caused by various motives and goals. That is why self-education is one of the ways of continuous adult education.

It is known that with the acquisition of life experience the attitude to education and training changes. At the same time, the low level of education is perceived as an obstacle to achieving high results of its development. The orientation of adults to education varies with age. Labor and education often act as stimuli for human development.

Therefore, it should be noted that today adult education is an urgent necessity, which is intended not only to guarantee professional employment, but also to ensure the comprehensive development and self-improvement of the individual.

Key words: *continuous education, adult education, life-long education, adult education, prospects for adult education, professional development, self-education.*

Одержано 21.08.2017 р.